

М. М. ШМАГЛІЙ, І. Т. ЧЕРНЯКОВ

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ 1964 р. В ПОНИЗЗІ ДУНАЮ

В 1964 р. на території Нижнього Подунав'я Дністро-Дунайською експедицією Інституту археології АН УРСР були проведені археологічні розвідки, якими відкрито ряд нових археологічних пам'яток¹. Ці пам'ятки відносяться до різних історичних періодів і в значній мірі заповнюють ще одну «білу пляму» на археологічній карті межиріччя Дунаю і Дністра, яке є дуже важливим районом поширення і стику ці-

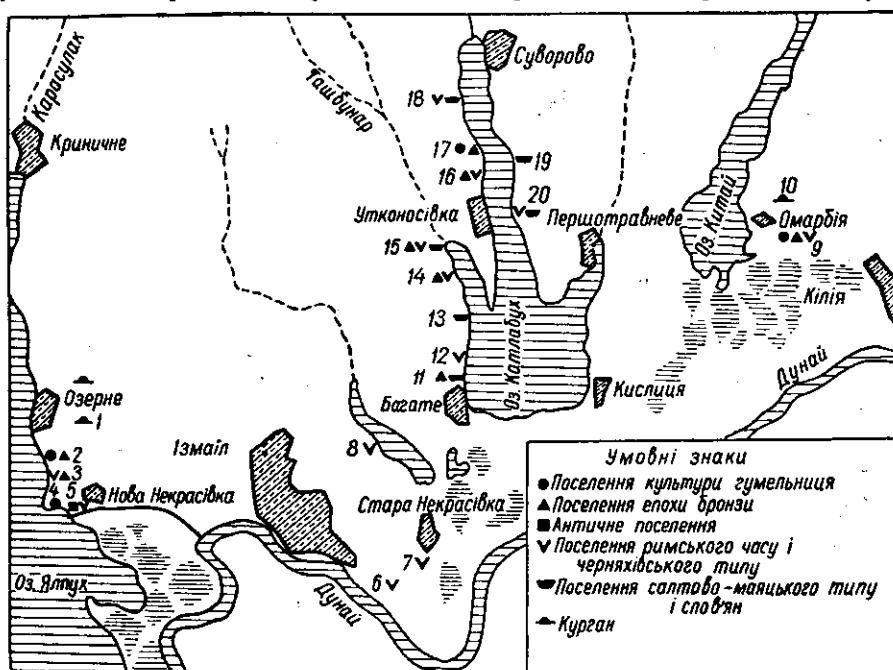

Рис. 1. Схема археологічних пам'яток, відкритих розвідкою.

лої низки археологічних культур Західного і Північного Причорномор'я. Експедицією були обстежені: корінний лівий берег Дунаю від м. Кілії до м. Рені, береги оз. Катлабух та південно-східний берег оз. Ялпук (рис. 1).

¹ В розвідках взяли участь: М. М. Шмаглій (Київ), І. Т. Черняков, В. Н. Станко, В. З. Сазонов (Одеса), Л. В. Суботін (Болград), В. С. Мавродієв (Миколаїв) та ін.

1. Південно-східний берег оз. Ялпук²

1. За 1,5—2 км на схід від с. Озерне, Ізмаїльського району на плато знаходяться три кургани. Висота курганів від 1 до 3 м, діаметр від 30 до 50 м³.

2. Поселення Озерне II⁴ виявлене за 1,5—2 км на південь від с. Озерне на високому березі оз. Ялпук. З заходу територія поселення відокремлена обривистим берегом озера, з півдня — невеличким ярком. Площа поширення знахідок 50×100 м. Поверхня поселення переорана. Зібрані уламки кераміки відносяться до двох епох: а) уламки посуду з лощеною поверхнею і керамічним тістом типові для кераміки культури гумельниці; б) уламки посуду баночної форми і посудин, прикрашених під вінчиком наліпним валиком, являють собою характерні типи кераміки поселень епохи пізньої бронзи.

3. Поселення Озерне III розташоване за 150 м на південь від поселення Озерне II, на мису балки, яка впадає в оз. Ялпук. Його площа—100×200 м. На переораній поверхні зібрані невиразні фрагменти римських амфор II—III ст. н. е. та уламки посуду баночної форми епохи пізньої бронзи. На південь від поселення за 150 м від берега озера знаходиться розораний курган (висота 2 м, діаметр 40 м).

4. Поселення Ново-Некрасівка I знаходиться на південно-східній околиці рибколгоспу с. Ново-Некрасівка, Ізмаїльського району. Воно розташоване на мису, утвореному високим берегом (7—10 м) оз. Ялпук і долиною р. Реліди, що впадає в нього. Площа поширення знахідок — 100×500 м. Частина поселення переорана. На цій поверхні можна простежити 10—12 попелястих плям (можливо, залишки житлових споруд), які являють собою скупчення грудок обпаленої глини, фрагментів кераміки, кісток тварин та інших знахідок. Простежується розташування цих скупчень в один ряд понад берегом озера. Товщина культурного шару по береговому зрізу дорівнює 1,5—2 м.

Кераміка являє собою уламки великих кухонних червоноглиняних посудин і лощених тонкостінних мисок та кубків культури гумельниці.

Поверхня кухонних посудин прикрашена валиками, розчленованими пальцевими заглибленнями, наліпами, які складаються з двох виступів, пальцевими розчосами, зробленими по необпаленій поверхні (табл. I, 7, 11). Керамічна маса має домішки шамоту і товченого вапняку.

Поверхня тонкостінних посудин старанно залощена і орнаментована заглибленнями у вигляді канелюр, відбитками різної форми та розписом білою фарбою з внутрішнього і зовнішнього боків (табл. I, 1—3, 5, 6, 9). Денця цих посудин мають ввігнуту поверхню. На поселенні також знайдено кілька уламків друшляків (табл. I, 10) і крем'яних пластин.

Кераміка з поселення Ново-Некрасівка I є типовою для поселень

² Західний і східний береги оз. Ялпук були обстежені раніше. Див. И. Т. Черняков, Некоторые археологические находки из Болградского района Одесской области, МАСП, вип. 4, Одесса, 1962, стор. 138—143; Е. К. Черныш, И. Т. Черняков, Археологические разведки в Нижнем Придунавье в 1962 г., КСИА АН СССР, вип. 99, М., 1964, стор. 89—96; И. Т. Черняков, Археологические разведки 1963 г. в юго-западных районах Одесской области, архив ОДАМ.

³ Нумерація пам'яток в тексті відповідає їх нумерації на археологічній карті.

⁴ У 1963 р. за 3 км на північ від с. Озерне директором музею О. В. Суворова в м. Ізмаїлі В. К. Чигирним було відкрито поселення культури гумельниці (Озерне I), яке розкопувалось в 1963—1964 рр. Молдавською археологічною експедицією АН СРСР під керівництвом Т. С. Пассек (див. Е. В. Бесфамильная, Памятники культуры гумельницы на Украине, КС ОГАМ, Одесса, 1964, стор. 92—94).

культури гумельниці, виявлених за останні роки на території України і Молдавії⁵.

5. Поселення Ново-Некрасівка II знаходиться за 100 м на південь від поселення Ново-Некрасівка I. Площа поширення знахідок 100×300 м. На розораній поверхні зібрана кераміка, що відноситься до двох епох: а) уламки кносських амфор з широкою шийкою і сіроглиня-

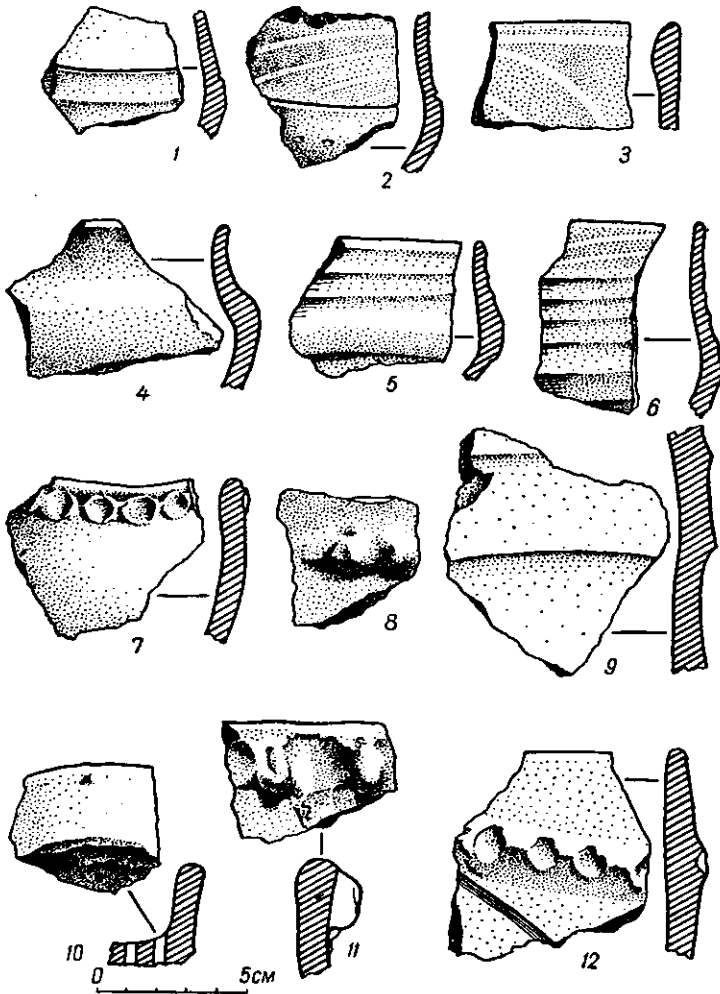

Табл. I. Кераміка культури гумельниці (1—3, 5—7, 9—11—Ново-Некрасівка I; 4—Омарбія; 8, 12—Утконосівка II).

них мисок V—IV ст. до н. е. (табл. II, 7—10). На денці однієї з мисок прокреслений хрестовидний знак, який дуже часто трапляється на кераміці цього часу (табл. II, 11); б) уламки римських амфор з вузькою шийкою I—III ст. н. е. та лощена сіроглиняна кераміка черняхівської культури.

⁵ Е. К. Черныш, Многослойное поселение у г. Болграда, КС ОГАМ, Одесса, 1964, стор. 24—30; И. Т. Черняков, Некоторые археологические находки из Болградского района Одесской области, КС ОГАМ, Одесса, 1961, стор. 142; Е. К. Черныш, И. Т. Черняков, вказ. праця, стор. 95; Е. В. Б е с ф а м и л ь н а я, вказ. праця, стор. 93.

II. Лівий берег р. Дунаю

6. Поселення Котовське розташоване на обривистому березі Дунаю за 2 км на схід від однойменного села Ізмаїльського району. Зібраний матеріал складається з невиразних уламків посудин баночної форми епохи пізньої бронзи, римських амфор II—III ст. н. е. та гончарного посуду черняхівської культури.

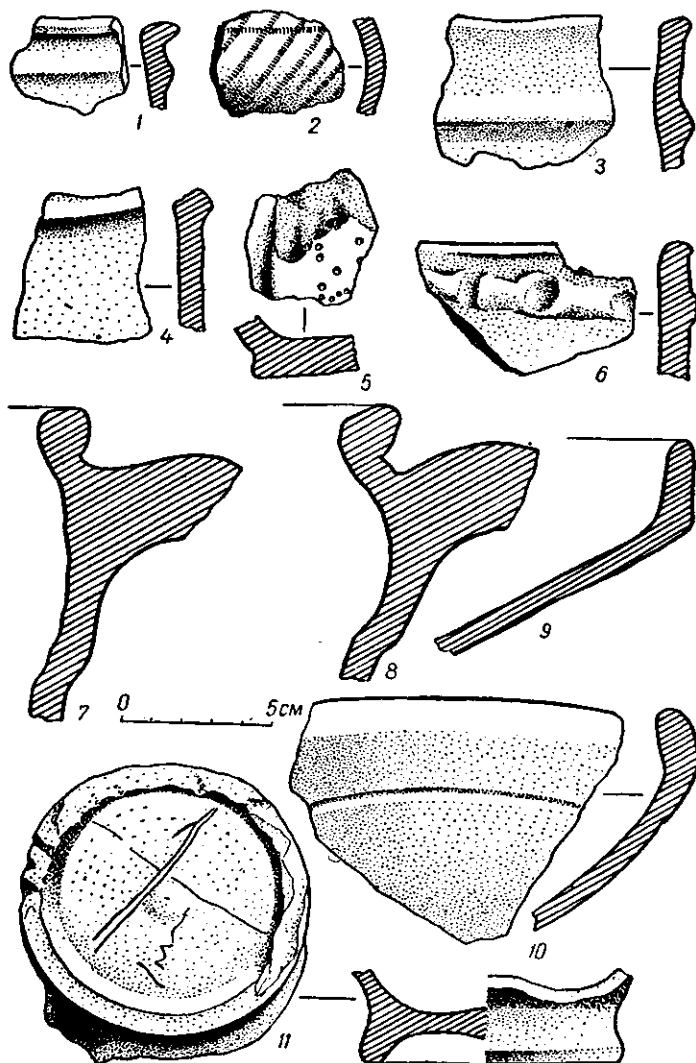

Табл. II. Кераміка епохи пізньої бронзи (1, 5 — Омабрія; 2—4 — Утконосівка II; 6 — Багате I) та античного часу (7—11 — Ново-Некрасівка II).

7. Поселення Стара Некрасівка виявлене за 1,5 км на південь від однойменного села Ізмаїльського району на площі, яку тепер займає кар'єр під назвою «Глинище». В зрізах кар'єру можна побачити попелясті плями, в яких знайдено уламки римських амфор II—III ст. н. е. і сіроглиняна кераміка черняхівської культури.

8. Поселення Турбаївка знаходиться за 400 м на південний схід від однойменного села Ізмаїльського району. На південному обривистому березі оз. Гудзівка зібрані численні уламки гончарного посуду черня-

хівського типу (табл. III, 4) та римських амфор II—III ст. н. е. Площа поширення знахідок 300×1500 м.

9. Поселення Омарбія виявлене за 500 м на південний схід від однойменного селища Ізмаїльського району на плато корінного берега Дунаю. З південного сходу поселення відокремлене балкою, а з півдня — обривистим берегом Дунаю. Площа поширення знахідок — 250×400 м, товщина культурного шару близько 60 см. В його розрізі

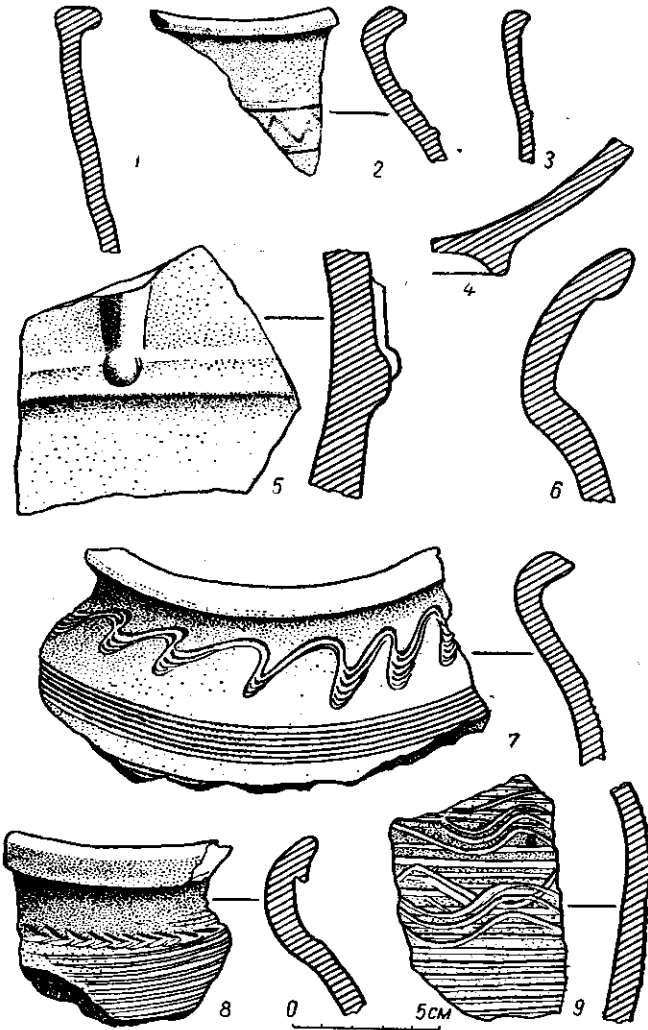

Табл. III. Кераміка черняхівської культури (1, 2 — Утконосівка I; 3 — Багате II; 4 — Турбаївка), салтово-маяцької культури (5, 6 — рибколгосп ім. 1 Травня I; 7 — Багате I) і слов'ян IX—X ст. (8 — Алексарка; 9 — Багате I).

простежуються попелясті плями. На поверхні поселення можна побачити багато каміння, уламків кераміки, кісток тварин. Зібрані на поселенні керамічні матеріали відносяться до трьох історичних періодів: а) уламки лощених кубків культури гумельниці (табл. I, 4); б) уламки посудин баночної форми з наліпним валиком під вінчиком епохи пізньої бронзи (табл. II, 1). Денце однієї посудини прикрашене відбитками круглої палички (табл. II, 5); в) уламки гончарного посуду черняхів-

ського типу і римських амфор II—III ст. н. е. На поселенні також зустрінуті уламки турецької кераміки з поливою XVII—XVIII ст.

10. За 200 м на схід від с. Омарбія на плато знаходиться курган. Його висота — 2 м, діаметр — 30 м⁶.

III. Західний берег оз. Катлабух

11. Поселення Багате I знаходиться за 500 м на північ від одноіменного села Ізмаїльського району на березі оз. Катлабух (біля водокачки). З півночі поселення відокремлене балкою, із сходу — високим берегом озера. Площа поширення знахідок — 50×300 м. На розораній поверхні поселення зібрані уламки посудин баночної форми, прикрашених наліпним валиком з пальцевими заглибленнями, які характерні для поселень сабатинівського типу (табл. II, 6). Крім того, на поселенні знайдені уламки лощених посудин і кухонних горщиків салтово-маяцького типу (табл. III, 7) та уламки слов'янських посудин IX—X ст. н. е. з різко профільованим вінчиком і хвилястим різним орнаментом на зовнішній поверхні (табл. III, 9).

12. Поселення Багате II знайдене за 1,5 км на північ від одноіменного села на високому березі оз. Катлабух. Поверхня поселення розорена і частково зруйнована кар'єром цегельного заводу. Зібрана кераміка являє собою уламки римських амфор II—III ст. н. е. і посудин черняхівського типу з лощеною і кострубатою поверхнею (табл. III, 3).

13. Поселення на території селища рибколгоспу ім. 1 Травня Ізмаїльського району (пункт I) розташоване на мису, створеному обривистим берегом оз. Катлабух і балкою, що впадає в нього. Площа поширення знахідок 100×500 м. На розораній поверхні зібрано велику кількість уламків посуду салтово-маяцького типу, серед яких є уламки товсто-стінних посудин з лощеною поверхнею, інколи прикрашених рельєфними наліпами (табл. III, 5, 6), і кухонних горщиків, зовнішня поверхня яких орнаментована до облалу розчосами гребінки. Керамічна маса дуже щільна, без помітних домішок.

14. Поселення знаходиться за 2 км на північ від рибколгоспу ім. 1 Травня (пункт II) на березі затоки оз. Катлабух. На розораній поверхні поселення знайдені уламки посуду баночної форми часу пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е., а також кераміка черняхівського типу.

15. Поселення Ташбунар виявлене біля гирла правого берега р. Ташбунар, що впадає в затоку оз. Катлабух. На розораній поверхні зібрані уламки посудин баночної форми епохи пізньої бронзи, римських амфор II—III ст. н. е. і кераміка черняхівської та салтово-маяцької культур.

16. Поселення Утконосівка I знаходиться за 1,5 км на північ від однойменного села Ізмаїльського району на обривистому березі оз. Катлабух, біля кар'єру по добуванню глини. В розрізах кар'єру простежуються залишки кам'яних кладок (можливо, від житлових споруд). На поверхні зібрані уламки посуду баночної форми епохи пізньої бронзи, римських амфор II—III ст. н. е., а також кераміка черняхівського типу, серед якої є уламки великих сіроглиняних корчаг.

17. Поселення Утконосівка II виявлене за 3 км на північ від села на мису, створеному берегом оз. Катлабух і балкою, що впадає в нього. Площа поширення знахідок — 100×300 м. На розораній поверхні зібрані уламки посуду культури гумельниці і епохи пізньої бронзи. Кераміка

⁶ На північ від с. Омарбія по берегах степових річок Нерушая і Дракулі в 1963 р. були проведені розвідки експедицією Інституту археології АН УРСР (див. Н. М. Шмаглій, Археологические разведки в зоне строительства Придунайской оросительной системы в 1963 г., КС ОГАМ за 1963 г., Одесса, 1965, стор. 51—54.

культури гумельниці являє собою фрагменти лощених посудин, орнаментованих трибарвним розписом (червоний, коричневий і жовтуватий), наліпними валиками, розчленованими пальцевими відбитками і подвійними наліпами (табл. I, 8, 12). Кераміка епохи пізньої бронзи прикрашена наліпним валиком та зубчастим штампом (табл. II, 2—4).

18. Поселення Утконосівка III розташоване за 6 км на північ від села на високому березі оз. Катлабух, напроти південної околиці с. Суворово, Ізмаїльського району. Зібрані уламки посуду відносяться до черняхівської, салтово-маяцької культур та слов'ян IX—X ст. Трапились також окремі фрагменти римських амфор II—III ст. н. е.

Східний берег оз. Катлабух ⁷

19. Поселення Понора знаходиться за 6 км на південь від с. Суворово, Ізмаїльського району, на березі оз. Катлабух в урочищі «Понора». На поселенні зібрані уламки слов'янської кераміки IX—X ст.

20. Поселення Алексарка розташоване на мису, утвореному східним берегом оз. Катлабух і балкою «Алексарка», що впадає в нього (напроти с. Утконосівка). Зібрана на поселенні кераміка відноситься до черняхівської культури та слов'ян IX—X ст. (табл. III, 8).

Таким чином, розвідкою відкрито чотири поселення енеолітичної культури гумельниці, вісім поселень сабатинівського типу епохи пізньої бронзи, одне античне поселення V—IV ст. до н. е., 11 поселень римського часу, чотири поселення салтово-маяцької культури і чотири слов'янських поселення IX—X ст.

Виявлені поселення культури гумельниці дозволяють поширити її ареал на нові райони прісноводних озер придунайської низовини (оз. Катлабух) і саму дельту Дунаю (поселення Омарбія), а також встановити найбільш східні границі цієї культури. Археологічні матеріали, які відносяться до інших історичних періодів, дають змогу переглянути територію поширення пам'яток сабатинівського типу епохи пізньої бронзи, ранніх поселень античного часу (V—IV ст. до н. е.), поселень черняхівської, салтово-маяцької культур та слов'ян IX—X ст. в Нижньому Подунав'ї.

Н. М. ШМАГЛИЙ, И. Т. ЧЕРНЯКОВ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАЗВЕДКИ 1964 г. В НИЗОВЬЯХ ДУНАЯ

Резюме

В 1964 г. на территории Нижнего Подунавья Днестро-Дунайской экспедицией Института археологии АН УССР были проведены археологические разведки, в результате которых открыто 4 поселения культуры гумельницы, восемь поселений сабадиновского типа эпохи поздней бронзы, одно античное поселение V—IV вв. до н. э., 11 поселений римского времени, четыре поселения салтово-маяцкой культуры и четыре поселения славян IX—X вв.

⁷ На східному березі оз. Катлабух була проведена розвідка Молдавською експедицією Інституту археології АН СРСР і експедицією Одеського археологічного музею (див. И. Т. Черняков, Археологические разведки 1963 г. в юго-западных районах Одесской области, Архив ОДАМ).